թիւնը Սկուտարիի հետ: Զարմանալի է այն իրողութիւնը, թէ քանի որ Թիւրքաց կառավարութիւնը յայտնում է Եւրոպային, որ նա աշխատում է վերջ դնել ալբանական և չերնոգօրիական դժուարութիւններին, ալբանացիները ընդդիմադրելու համար աւելի մեծ պատրաստութիւններ են տեսնում: Իշխան Նիկոլայ Ռիզա-փաշայից ոչ մի պաշտօնական հաղորդութիւն չէ ստացել Դերվիշ-փաշայի գալու մասին, որ, ինչպէս պատմում են, դրական հրամաններ է ստացել սուլթանից պետութիւններին տուած խոստմունքները կատարելու մասին:

„Ռէյտերի“ ընկերութեանը նոյեմբերի 2-ից հեռագրում են Կ. Պօլսից: Թիւրքաց կառավարութիւնը վճռել է իր զօրքերի թիւը Եպիրոսում և Թէսսալիայում հասցնել 42,000-ի և սաստ տեղ թնդանօթներ դարսել տալ Դարդանելեան նեղուցը պաշտպանելու համար: Արևելեան նահանգներից բաւական շատ ալբանացիներ գնում են դէպի Դուլցինիօ: Ռիզա-փաշա հեռագրում է Բ. Դռանը, որ ալբանացիները գրաւեցին մի կամուրջ, որտեղ կարող են անկարգութիւններ պատահել: Դերվիշ-փաշա չորս բատալիօն զօրքերով կը գրաւի Դուլցինիօ, իսկ Ռիզա-փաշա իր հինգ բատալիօններով Մաղարա-Պլանինա:

Լօնդօնի „Standard“ լրագիրը հաղորդում է, որ գերմանական դեսպանի հեռանալը Աթէնքից Վիէննայի մէջ մեծ աղմուկ բարձրացրեց: Այդ ճանապարհորդութիւնը ապացուցանում է, որ կենտրոնական եւրոպական պետութիւնները շարունակ աշխատում են յետ պահել յունական կառավարութիւնը պատերազմ սկսելուց: Վիէննայի մէջ լուր է տարածված, թէ հենց որ Թիւրքիայի և Յունաստանի մէջ պատերազմ կը սկսվի, անգլիական կառավարութիւնը մի քանի նաւեր կուղարկէ հելլենական նաւատորմը պաշտպանելու համար: Անգլիական այդ նաւերը կը պաշարեն Վօլօ և այդպիսով չեն թողլ տայ, որ ցամաքի վրա գործող Թիւրքաց զօրքերը պաշար ստանան ծովով: „Presse“ լրագիրը հաղորդում է, որ անգլիական նաւերից մէկը չափեց Վօլօ ծոցի խորութիւնը և ուրիշ հետախուզութիւններ արաւ:

Այդ լրագրի ստացած լուրերի համեմատ անգլիական մի մեծ նաւ շուտով խարիսխ կը գցի Վօլօ նաւահանգստի մէջ:

Լօնդօնից „Polit. Corresp.“ լրագրին հաղորդում են նոյեմբերի 1-ից: Արևելեան գործերը հանգստացնող մնաւորութիւն են ստանում: Գլադստօնը ընդունեց իր ընկերների կարծիքը և համաձայնվեց չը խառնվել յունական գործերի մէջ գոնեա մինչև պարլամենտի գումարվելը: Իր այդ վճիռը Գլադստօն հիմնում է այն խոստմունքի վրա, որ նա տուեց պարլամենտին՝ Արևելքի մէջ մի նշանաւոր քայլ չանել առանց համաձայնութեան միւս պետութիւնների: Որովհետև պետութիւնները մտադիր չեն խառնվել յունական գործերի մէջ, Գլադստօն, կամենում է հաղորդել այն միջոցները, որոնց նա կամենում է գործադրել առանց պետութիւնների միջամտութեան, միայն Անգլիայի կողմից: Ինչպէս երևում է, Գլադստօն յայտնել է իր վճիռը յունական կառավարութեանը և յոյս չը կայ, որ Յունաստանը փետրվարից առաջ սկսի պատերազմական գործողութիւններ: Շատ կարելի է, որ իրլանդական կալուածական շարժման պատճառով անգլիական կառավարութիւնը հրաւիրէ պարլամենտը նոյեմբերին հաւաքվել: Այդպիսով Գլադստօն միջոց կունենայ դեռ մինչև ներկայ տարվայ վերջը շարունակել իր ճընշող քաղաքականութիւնը Թիւրքիայի վերաբերութեամբ:

—

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ-ՌՈՒՄԵԼԻԱ

Ֆիլիպպօպօլից „Polit. Corresp.“ լրագրին գրում են հոկտեմբերի 18-ից: Արտասահմանեան լրագիրների մէջ, մանաւանդ գերմանական և աւստրիական, երբեմն երբեմն այնպիսի թղթակցութիւններ են տպվում, որոնք այստեղ ծիծաղ են յարուցանում: Կարծում են մինչև անգամ, որ այդ թղթակցութիւնների հեղինակները երբէք չեն տեսել Ֆիլիպպօպօլի կամ Արևելեան-Ռումելիայի երեսը: Այստեղ թղթակցութիւնները պատմում են, իբր թէ այստեղ պատերազմական պատրաստութիւններ են տեսնվում: Այդ լուրերը թէպէտ հետաքրքիր են, բայց համաձայն չեն իրականութեան հետ: Երեք ամիս առաջ Սլիվնօի մէջ վճռվեցաւ, որ Արևելեան-Ռումելիայի և Բօլգարիայի միացման հարցը յետաձգվի մինչև աւելի աջող ժամանակ և այն օրից այդ հարցը բարձրացրած չէ: Բօլգարացիները դեռ ևս հանգիստ են: Նըրանց միակ հոգսն է իրանց պահեստների մէջ եղած երկրի բերքերից որքան կարելի է շատ օգուտ քաղել: Չէ կարելի մերժել այն իրողութիւնը, որ բօլգարացիները ցանկանում են իրանց երկիրների միութիւնը, բայց աւելի խոհեմ և խելացի կուսակցութիւնը, 'ի նկատի ունենալով ազգի շահերը, ցանկանում է այդ գործը որքան կարելի է ուշացնել: Այդ կուսակցութեան պատկանում են ազդեցութիւն ունեցող անձինք, որոնց կարծիքով բօլգարական ժողովուրդը միութեան համար դեռ հասունացած չէ: Այդ մարդիկը իրանց կարծիքը ապացուցանելու համար օրինակ են բերում Բօլգարիան, ուր մէջ կուսակցական կռիւները հասցրած են վերին աստիճանի, իսկ սրա պատճառը երկրի չափազանց ազատամիտ կազմակերպութիւնն է: Համեմատելով Բօլգարիայի հետ, Արևելեան-Ռումելիան կարելի է փոքրիկ դրախտ անուանել: Չը նայելով իր պակասութիւններին Ռումելիայի օրգանական կազմակերպութիւնը հիմնված է քաղաքական և վարչական գեղեցիկ սկզբունքների վրա, որոնց օգնութեամբ երկիրը կարող է ազատ լինել այն վտանգներից, որոնք շատ անգամ կորուստ են պատճառում նորակազմ պետութիւններին: Սլիվնօի մէջ բօլգարական և ռումելիական պատգամաւորների սկսած բանակցութիւնները միութեան մասին հէնց սկզբից անաջողութեան հանդիպեցին բօլգարական քաղաքագէտների փառասիրութեան շնորհիւ, որոնք այնպիսի ձևով էին խօսում, կարծես ռումելիացիները ստրուկներ լինէին, իսկ բօլգարացիները կամենում էին նրանց գնել: Ռումելիական պատգամաւորները դեռ այն ժամանակ վճռեցին գործերի դրութիւնը անփոփոխ պահել մինչև որ աւելի հմուտ և խելացի մարդիկ անցնեն բօլգարական կառավարութեան գլուխը: Քաղաքական անսպասելի անցքերը 'ի հարկէ կարող են միացման գործը շտապեցնել, բայց առժամանակ յիշեալ լրագիրների թղթակիցները անտեղի տեղեկութիւնների վրա են հիմնում իրանց կարծիքները:

—

ԹԻՒՐՔԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ

Հայաբնակ շատ գաւառներու պէս Ակն ալ իւր հետաքրքրական „այժմէութիւն“ ունի, և ինչպէս այլ և այլ ժամանակներու մէջ կրկնուած ճշմարտութիւն մըն է, այս գաւառն ամեն օր գրեթէ նոր թատերախաղ մը կունենայ, որոյ գիրասանը Քիւրտըն է, տնօրէնը Պէյերն, և ողբերգութիւնը Հայ քրիստոնեաներու վրայ կը վերջանայ: Բայց ներուի ինձ որ յառաջ քան զտխրալին՝ զարմանալիներէն սկսիմ:

Ակն՝ կամ որ նոյն է Խորձեան՝ հիւսիսային գաւառ մ'ըլլալով՝ թէև Վենետիկի աշխարհացոյցը զայն աւելի հարաւային գաւառ մ'ըրած է առանց գիտնական պատճառի մը, անհման ջուր և առողջարար կլիմայ մ'ունի, որ բնակչաց գգալապէս ներգործելով մարդիկ ընդհանրապէս առողջ, կայտառ և փայլչագէմ կերպարան մ'ունած են: օդին է անշուշտ այս շնորհն. եթէ երկիրն ևս դաշտային լինելով բնակչաց առատ արմտիք խոստանար, յայնժամ բնականաբար ժողովուրդը ֆիզիքապէս բաւականին շահած կը լինէր. բայց զարմանալի է տեսնել որ ասոնք դաշտային ժողովուրդի մը մխիթարութենէն զրկուած լինելով, որք ընդարձակ և արգաւանդ հողերէ կանոնաւոր արդիւնք ձեռք կը բերեն, սովորութիւն ըրած են ընտանեաց ոգեպահիկն երաշխաւորելու նպատակաւ երկար տարիներ յօտարութիւն թափառիլ և մոռնալ հայրենի տուն ու տեղ: Քանի մը գիւղեր այցելելով դաներն ու փողոցները կանանց բազմութեան մը կը հանդիպէի մինչև վերջը. կինե՞ր, որոց շատը լալկան ճժերնին շալկած բոկոտն ու պատառոտուն զգեստներ վրանին՝ լեռ ու սար կը չափեն. անշուշտ ունեւորին մէկէն ցորենի կամ ըստակի փոխառութիւն ընելու ելած են. այսօր փոխառութիւն, վաղը դարձեալ այսպէս, յուսալով թէ օր մը չէ օր մը այրերըն իրենց կը դառնան և կազատեն զիրենք նեղութենէ. այլ տես որ բանը շատ անգամ յուսացուածին պէս չը յաջողիր, մուրհակը ծանր տոկոսով մը ինքուած լինելով՝ փոխառուն ի հարկէ կրնապատկած կը պահանջէ իւր գումարը: Փոքրիկ գիւղ մը կը յիշեմ ամբողջովին հայաբնակ, կը հաւատէին թէ հասարակութիւնը 6—7 հազար լիրայի չափ պարտքի մը ներքև կը ճնշուի. պանդուխտ Ակնեցին եթէ առաջին անգամ պահ մ'իւր կինն ու զաւակը յուշ բերելով նոցա գիրկը դառնալու տենչ մը սնուցանէ, լսելով ետքէն իւր պարտքն ու պարտատիրոջ սպառնալիքը, նա այլ ևս կարծես մշտնջենաւորապէս բաժնուած է իւր սիրելիներէն:

Այսպիսի լքեալ և ցաւալի վիճակի մը մատնուած տեսայ շատեր և չը կրցեր էի չը վշտանալ. տեսայ նոյնպէս որ ազնուութիւնն ևս արիթը չը կորուսելով, Ակնեցւոյն ուրիշ անտանելի բեռ մ'եղած է: Հողաս և Դարման գիւղերն երկու վարժապետներ բարեւեցի, որ քանի մ'երեխներ փոշիներով ծածկուած աղայոց չը գիտեմ ինչ կը սորվեցնէին. վարժապետին մէկը հասարակ ընթերցանութեան անգամ տեղեակ չը լինելով, Դարմանի սակայն չէնքով շնորհքով ուսուցիչը կը համարուէր. իսկ միւսը հինաւուրց կարճահասակ ծերունի մ'էր. սա զանգատ յայտնեց թէ Հողացիք իրեն չը հաւանելով եկեղեցւոյն լուսարարութիւնն ուրիշի են յանձներ, որ նա եկեղեցւոյն ծառայելու կերպերէն անգէտ, կը թողու ազատ որ աղջիկներ եկեղեցի յաճախեն. ծերունի վարժապետը շատ վշտացած էր աղջկան մէկուն խորանին պատկերը մաքրած ըլլալու յանդգնութեանը համար. չը գիտեմ սակայն թէ այս մարդը աղջկան ճաշակի փափկութիւնն ուրանալով կը խորհէ՞ր արդեօք որ ուք մը ալ միւս կողմէն ցեխոտ ոտներով իրեն եկեղեցւոյն մէջ դառնալը կը գիտէր: Խեղճ վարժապետը կարծեմ կրցաւ ցոյց տալ այս մէկ երկու համառօտ յայտնութիւններով գիւղի կամ Ակնի բարոյական վիճակն: Ընկերս առոր աշակերտներէն միոյն իր մօտի ընկերին կոփելն ու հայհոյելը տեսնելով՝ սրու ևս ուշադրութիւն չը կրցեր էի ընել, երբ վարժապետի ներկայութեամբ ստուգեց որ գիւղի Ռէսին տղան է մանուկ բանաւորը, չեմ մոռացած անոր այն խորհրդաւոր խօսքը թէ՝ բռնութիւնն ու տերական գաղափարները դպրոցէն կը սկսին Էհ, մինչ վարժապետ ու ծնողք իրարու համաձայնած ստրուկներ կը պատրաստեն, ի հարկէ այս կէտին ալ չը կրնայի չը ցաւիլ: Երեք ամիսներէ ի վեր այս կողմերն եկած լինելով՝ մօտէն ականատես եղած եմ Ակնի ազգայնոց այս արգահատելի կացութեան, որոյ վրայ աւելցած են նաև և կաւեյնան միշտ, վայրագ ցեղերու բռնութիւններն ու հարստահարութիւնները: Երեք ամսուան մէջ 3 հայ կը սպաննուի, որ տարին տասներկու զոհ ըսել է. այս հաշիւը տրամաբանական չէ թէ և, սակայն երբ Քիւրդը կը խօսի, ամեն բան կը լռէ: Իրաց վիճակին վրայ կատարեալ գաղափար ունենալով կըսեմ, որ ասոնց և ոչ մին չափազանցութիւն չէ ամենևին, և ո՛վ որ այնպէս համարէ, նա կոյր մ'է և կամ ծայրայեղ յիմար մը: Տեղական իշխանութիւնը ոճրագործները ձերբակալելու կամ ձերբակալելով՝ օրինաւորապէս պատժելու մեծ փոյթ չը ցուցներ, վասն զի ծանուցեալ իրողութիւն մ'է թէ երբ Պէյերը հողային խնդրոյ մը նկատմամբ այստեղի հայոց գլխուն հազար ու մէկ փորձանքներ բերելէ յետոյ՝ վերջին ժամանակներս Ակնէն տարուեցան, ամեն մարդ կը խոստովանի թէ անոնց բացակայութեան միջոցին երկիրն եդեմական խաղաղութիւն մը կը վայելէր. բայց տարին չը բոլորած, Պէյերն իրենց տեղերը վերադարձան, ո՛ գիտէ ինչ շնորհներով. ասոնց վերադարձէն տողին ահա կը սպանուին Քիւրդերու ձեռքով երեք հայ կարիճներ:

Ճշմարիտ կըսեմ, բոլորովին յուսահատական պիտի գրէի Ակնեցի հայուն վիճակն, եթէ վերջին տարիներս յառաջ եկած չը լինէր այն մխիթարութիւնը, որոյ երբեմն Արարատեան և այժմ Հայոց Միացեալ ընկերութիւնը կը համարուի գործատէրը: Այս ընկերութեան Խուրս գիւղի մէջ հաստատած այն փառաւոր վարժարանը որ 120-էն աւելի ուսանող ունի, և Գասապայի նոր սկսուած երկու շէնքերը, յորս գաւառին ապագայն պիտի պատրաստուի պահ մ'այս ապագայն հեռատեսելով կը դադրին յոյզերս և ես զիս յափշտակուած կը գտնեմ: Անձնուիրական է բարեհաճակ ընկերութեան աշխատութիւնն և անհուն գոհունակութեան արժանի. վասն զի մեծ գործ է, և այնչափ օգտակար որ Ակնեցին իւր աղէտներէն ազատելու միակ միջոցը նոյն գործին աջակցելովը պիտի ընդունի: Հոս տեսայ ահա այն պատուոյ արժանի մարդը՝ որ մէկդի թողած լինելով Պօլսեցիի մը յատուկ փափկութիւնը, անձի հաճոյքն ու հեշտութիւնը, արևին ու անձրևին ներքև ամեն օր իւր ձին կը մորակէ, հոս ու հոն կարևոր գործերու կերթայ, Գասապայի շէնքերն ու Խուրսի վարժարանն իրեն կը սպասեն, Վասիլեան էֆէնտին է այս, որ բաւական է զինքը միանգամ տեսնել և ա՛լ կը համակրիս: Խուրսի վարժարանը քանիցս այցելելու պատեհն ու պատիւն ունենալով՝ զգալի յառաջդիմութեան մը մէջ տեսայ ուսանողն. և շատ գոհ եղայ:

Տարաբաղդութեան դատապարտուած Ակնեցին այլ ևս ազատած է չարիքներէ:

(Մասիս)

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Կ. ՊՕԼԻՍ, 5 նոյեմբերի: Դերվիշ-փաշա շրջապատեց Դուլցինիօ իր զօրքերով: Ոչ մի զինուորված մարդու թոյլ չէ տրվում մտնել քաղաքը: Ով որ կը փորձի ուժով մտնել քաղաքը հրացանի կառնվի:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ